

**JAVASLAT A PÁLYAORIENTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN
GYAKORI FOGALMAK RENDSZEREZÉSÉRE**

Szerző:

Mező Ferenc (PhD.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

Lektorok:

Lubinszki Mária (PhD.)
Miskolci Egyetem
(Magyarország)

Zuzana Nagyová Lehocská (PhD.)
Univerzita Konstantína
Filozofa v Nitre (Szlovákia)

Szerző e-mail címe:
ferenc.mezo1@gmail.com

...és további két anonim lector

Mező Ferenc (2021): Javaslat a pályáorientáció témakörében gyakori fogalmak rendszerezésére. *Különleges Bánásmód*, 7. (4). 7-19. DOI [10.18458/KB.2021.4.7](https://doi.org/10.18458/KB.2021.4.7)

Absztrakt

A magyar nyelvben több fogalom is létezik a pályáorientációval kapcsolatban, de jelentésük és egymáshoz való viszonyuk néha nem tűnik elég egyértelműnek. Jelen dokumentum: a) kiemeli, hogy ezek találati száma eltérő a Google, a MATARKA és az EPA adatbázisokban való keresések esetében is, b) megpróbálja megtalálni a különböző találatok számának okait, c) javasol egy lehetséges megoldást e fogalmak rendszerezésével kapcsolatban.

Kulcsszavak: pályáorientáció, fogalmak

Diszciplína: pszichológia, pedagógia

Abstract

A PROPOSAL TO SYSTEMATIZE FREQUENTLY CONCEPTS
IN THE FIELD OF CAREER GUIDANCE

In the Hungarian language, there are more concepts in connection with career guidance, but their meaning and relation with each other sometimes seem not clear enough. The present paper: a) highlights that their hits numbers are different in the cases of seeking in Google, MATARKA, and EPA databases too, b) tries to find the causes of its different hits numbers, c) suggests a possible solution for systematizing of these concepts.

Keywords: career guidance, concepts

Discipline: psychology, pedagogy

A tág értelemben vett pályaválasztás témakörével kapcsolatban többféle (tartalmukban, szemléletükben hol egymást átfedő, hol egymástól lényegesen különböző) kifejezéssel is találkozhatunk:

a) a hazai köznyelvben,

b) szakirodalomban (például: Szatmáriné, 1999, Ritoók, 2006, 2008 Olteanu, 2015, 2019a,b, Mező K., 2015, Zachár, 2005, 2021, Zakar, 1988, 2016(is), Borbély-Pecze, 2010a,b, Borbély-Pecze, Gyöngyösi és Juhász, 2013; Répáczki, 2015; Tudlik, 2019),

c) jogban – lásd: 2019. évi LXXX, 112. § (1) törvény a szakképzésről. De megjegyezzük, hogy a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC törvény 62.§ (1)/l pontja szerint a pedagógusok kötelessége különösen, hogy tanítványai pályorientációját folyamatosan irányítsa, ám e törvény nem definiálja a pedagógusok számára, hogy mit értenek pályorientáción.

d) a nemzetközi szakirodalomban is (Jackson, 2013; Hawthorn, 1991, Watts, 2009, UNESCO, 2002).

A következőkben – a teljesség igénye nélkül – bemutatásra kerül néhány az említett kifejezések közül, megtörténik ezek online kereső felületek

lekérdezésével végzett gyakorisági elemzése, és az elemzés eredményeinek lehetséges magyarázata. Ezek alapján egy olyan javaslatot is tartalmaz a tanulmány, ami a használatban lévő pályaválasztással kapcsolatos kifejezések meghatározásának egy lehetséges rendszerére épül.

Pályaválasztással kapcsolatos kifejezések: gyakoriságok és lehetséges okok

Az 1. táblázat mutat be egy csokorra valót a pályaválasztással kapcsolatos kifejezések köréből (a teljesség igénye nélkül, mintegy demonstrációs jelleggel). Ezek alkalmazásának gyakorisága (ami elterjedtségükre utal) szignifikánsan különbözik egymástól mind a Google (ezer darabra kerekített értékekkel számolva: $\chi^2 = 863,064$; $df = 9$; $p < 0,001$), mind a magyar folyóiratok tartalom-jegyzékeinek kereshető adatbázisában található címek darabszáma (MATARKA, web: www.matarka.hu – ($\chi^2 = 590,123$; $df = 9$; $p < 0,001$), mind az Elektronikus Periodikai Adatbázis teljes szövegben történő keresést lehetővé tevő adatbázisa (www.epa.oszk.hu – ezer darabra kerekített értékekkel számolva: $\chi^2 = 26,000$; $df = 4$; $p < 0,001$) szerint is (lásd: 1. táblázat és 1. ábra).

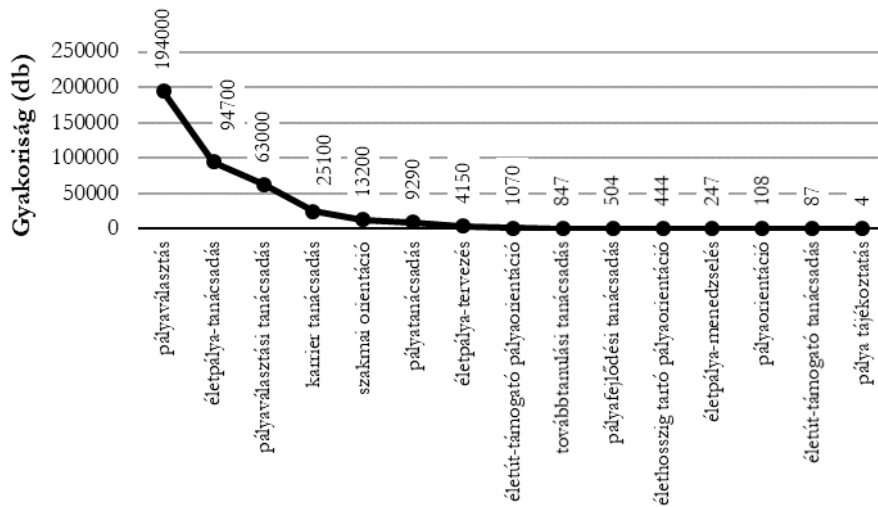
1. táblázat: Pályaválasztáshoz kapcsolódó kifejezések gyakorisága (db). Forrás: a Szerző

Kifejezés	Google ^a (db)	Matarka: ^b cikkek címében (db)	EPA: ^c keresés teljes szövegben (db)
pályaválasztás	194000	128	2987
életpálya-tanácsadás	94700	15	2237
pályaválasztási tanácsadás	63000	36	419
kARRIER tanácsadás	25100	0	178
szakmai orientáció	13200	2	243
pályatanácsadás	9290	6	131
életpálya-tervezés	4150	4	12545
életút-támogató pályorientáció	1070	2	56
továbbtanulási tanácsadás	847	0	26
pályafejlődési tanácsadás	504	1	27
élethosszig tartó pályorientáció	444	1	19
életpálya-menedzselés	247	0	1274
pályorientáció	108	58	817
életút-támogató tanácsadás	87	0	5
pálya tájékoztatás	4	0	0

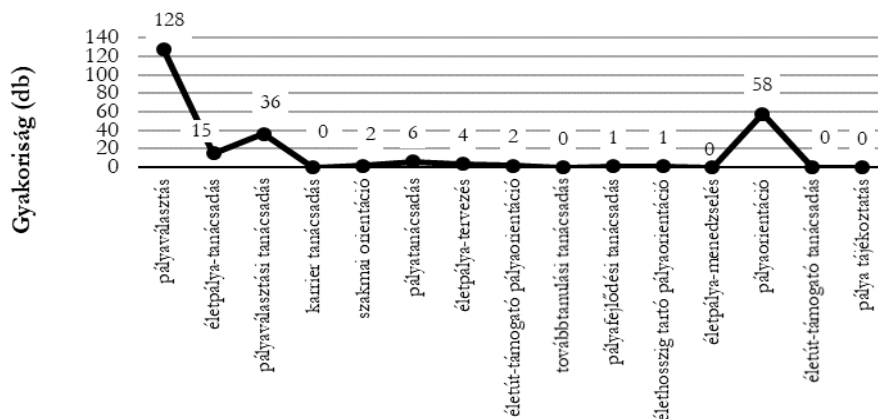
^aA Google keresőmotorja által talált kifejezések 2021.10.10.-én. A kifejezések sorrendje: Google gyakoriság szerint ^bA Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisában (MATARKA) keresett kifejezések (az 1800-2021.10.10. között megjelent folyóiratok címében)

^cAz Elektronikus Periodika Archivumban (EPA) keresett kifejezések (az adatbázis teljes szövegében, 1703- 2021.10.10-ig között megjelent művek esetében)

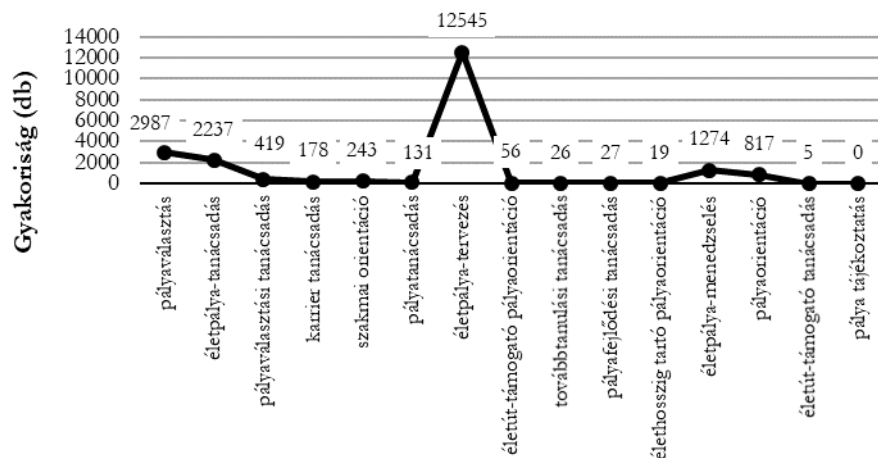
1. ábra: A pályaválasztáshoz kapcsolódó néhány kifejezés gyakorisága. Forrás: a Szerző

A Google keresőmotorja által talált kifejezések 2021.10.10.-én

A Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisában (MATARKA) keresett kifejezések (az 1800-2021.10.10. között megjelent folyóiratok címében)

Az Elektronikus Periodika Archívumban (EPA) keresett kifejezések (az adatbázis teljes szövegében, 1703-2021.10.10-ig közzétmegjelent művek esetében)

Az eltérő találati értékek mögött húzódó lehetséges (egymást nem kizáró) okok:

a) *Egy-egy fogalom elterjedését nagy mértékben befolyásolhatja, hogy milyen régóta van használatban.* Az 1. táblázatban található közlők közül a „pályaválasztás” a leggyakoribb és egyben a legkorábban született kifejezés is. 1926-ban már „Tehetségvédelem és pályaválasztás” címmel rendeztek kongresszust (Zakar, 2016). Ehhez képest a „pályaorientáció” kifejezés a rendszerváltást követően, az 1990-es években kezdett elterjedni a hazai szóhasználatban. A pályaorientáció célcsoportjának akkoriban még csak az iskolás korosztályt tekintették, ám az egyszeri pályaválasztás helyett a pályaválasztást folyamatnak kezdték tekinteni, mivel az élet során többször lehet pályaválasztási döntést hozni; ráadásul: nem választani, hanem tájékoztatni (orientálni) kell. E fogalom 2008-ban némi változáson esett át, amikor az Európa Tanács a felnőttkorra is kiterjesztette a pályaorientáció célcsoportját (lásd az ELGPN Szakszótár magyar fordítását: Jackson, 2013) és a tájékoztatáson túl a tanácsadást, tanítást, értékelést és érdekképviseletet is e fogalom alá rendelte.

b) *Egy szakkiefejezés időzetségére hatással lehet, hogy bekerül-e jogi, szakpolitikai dokumentumokba* (tekintve, hogy például az adott jogi dokumentum hatálya alá eső szervezetek, személyek az adott fogalmat használni „kénytelenek”). Példa: a pályaválasztási tanácsadás 1959-ben jelent meg először – a 1024/1959 (VII.19.) – kormányhatározatban. Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról még mindig a „pályaválasztás” fogalmat használja, a „pályaorientáció”-t nem említi (holott az az 1990-es évek elejétől már megjelent a szaknyelvben). A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 62.§ 1./l bekezdése azonban már a „pályaorientáció”-t jelöli meg a pedagógusok kötelességei egyikeként.

c) *Egy szakkiefejezés előfordulási gyakoriságát befolyásolhatja az is, hogy bekerül-e egy könyv vagy folyóirat címébe.* Könyvcímre példa: Mérei Ferenc (1942) „A pályaválasztás lélektana” című műve. A Miskolci Egyetem 2009-2015 között megjelent folyóiratának pedig „Életpálya-tanácsadás” volt a címe.

A fogalmak közötti tájékozódást nehezíti, hogy olykor egymás szinonimájaként, olykor egymástól élesen elkülönülő fogalmakként kezeli azokat a

szakirodalom. Nem könnyíti meg a tájékozódást az sem, ha angol nyelvből van lefordítva egy fogalom (lifelong guidance: élethosszig tartó tanácsadás), aminek azonban magyar elnevezésként az „életpálya-tanácsadás” terjedt el. Sokat segíthetne a fogalmak rendszerezésében egy pályaválasztási szakszótár, fogalomtár – amilyenre példa lehet a Jackson (2013) által szerkesztett Európai Pályaorientációs Szakpolitikai Hálózat szakszótár, vagy a már említett „Életpálya-Tanácsadás” folyóirat hasábjain egykor közzétett fogalomtár. Egyenlőre olyan szakszótárral nem találkozhatunk, ami az 1. táblázatban közölt fogalmakat egyaránt közli, összeveti (hozzátéve, hogy még az említett táblázatban szereplő fogalmakon túl is lehetnek ide vágó szakkifejezések).

E tanulmány további részében egy lehetséges rendezési elvet vetünk fel, ami a jelzett fogalmi káoszt szándéka szerint orvosolni próbálja.

Szóösszetételekből

kiinduló fogalomrendszer

Az 1. táblázatban közölt, pályaválasztással kapcsolatos kifejezések legtöbbször 2-3 szó összetételéből áll, és szerkezetük jellemzően a

kifejezés = téma + segítő tevékenység

séma szerint alakul (2. táblázat).

Amint az a 2. táblázatban látható, a kifejezések első szemantikai egysége jelöli ki azt a témát (például: „életpálya”, „pálya-”, „továbbtanulás”, stb.), amire a második részben megadott segítő tevékenység (ami lehet „tájékoztatás”, „menedzselés”, „tervezés” stb.) vonatkozik.

Mindez azzal az előnnyel jár, hogy amennyiben megtudjuk határozni a gyakori témákat, valamint a segítő tevékenységeket, akkor azok bármilyen kombinációját elő tudjuk állítani (lásd. 3. táblázat). Például: tegyük fel, hogy a „továbbtanulási tanácsadás” kifejezésben a „továbbtanulási(i)” témát röviden így határozzuk meg: „Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó,…”.

2. táblázat: Példák a „téma + segítő tevékenység” sémán alapuló kifejezésekre. Forrás: a Szerző

Kifejezés*	Téma	+	Segítő tevékenység
élethosszig tartó pályaorientáció	élethosszig tartó pálya-		orientáció
életpálya-menedzselés	életpálya		menedzselés
életpálya-tanácsadás	életpálya		tanácsadás
életpálya-tervezés	életpálya		tervezés
életút-támogató pályaorientáció	életút-támogató		orientáció
életút-támogató tanácsadás	életút-támogató		tanácsadás
karrier tanácsadás	karrier		tanácsadás
pályafejlődési tanácsadás	pályafejlődési		tanácsadás
pályaorientáció	pálya-		orientáció
pályatájékoztató	pálya-		tájékoztató
pályatanácsadás	pálya-		tanácsadás
pályaválasztás	pálya-		választás
pályaválasztási tanácsadás	pályaválasztás(i)		tanácsadás
szakmai orientáció	szakmai		orientáció
továbbtanulási tanácsadás	továbbtanulás(i)		tanácsadás

*ABC-rendben felsorolva

Másrészt a segítő tevékenységként megjelölhető „tanácsadás”-t pedig röviden így írjuk körül: „...egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal”. A témára vonatkozó mondatkezdő, valamint a segítő tevékenységre utaló mondatzáró szövegrészeknek egyetlen összetett mondatba szerkesztéseként kapjuk meg végeredményként a „továbbtanulási tanácsadás” következő rövid, egyértelműsítő meghatározását: „Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal”.

Azonban, ha a „továbbtanulási tanácsadás” helyett a „pályaválasztási tanácsadás” egyértelműsítő rövid meghatározására van szükség, akkor mindössze a témaként értelmezhető „továbbtanulás(i)” szót szükséges „pályaválasztás(i)” szóra cserélnünk, illetve ez utóbbihoz tartozó tömör körülírást („Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó...” szükséges a meghatározás témát definiáló egységében alkalmaznunk. A segítő tevékenység

leírása e-közben változatlan marad, hiszen témától független módon kezelhetjük a „tanácsadás”-t. A „pályaválasztási tanácsadás” egyértelműsítő körülírása így a következő lehet: „Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal”.

Noha az így kapott meghatározások valószínűleg nem felelnek meg a témába vágó minden valaha kiadott publikáció szó- és fogalomhasználatának, azonban arra kiválóan alkalmasak, hogy legalább átfogó képet adjanak a pályaválasztással kapcsolatos kifejezések egy jelentős részéről (a 3. táblázatban látható példában: 4 téma x 4 segítő tevékenység = 16 lehetséges fogalomról), egyértelműsítsék azokat. Hangsúlyozni kell, hogy a 3. táblázatban lévő tartalmakat (a témákat és a témákra vonatkozó körülírásokat, illetve a segítő tevékenységeket és a rájuk vonatkozó tömör meghatározásokat) példának szánjuk. Ezekről adott esetben el lehet térni, ám a téma és a segítő tevékenység adott kutatásban, publikációban alkalmazott meghatározását mindenképpen célszerű közölni.

3. táblázat: Példák (amiktől szükség esetén el lehet térni) a „téma + segítő tevékenység” séma alkalmazására a pályaválasztással kapcsolatos néhány kifejezés esetében. Forrás: a Szerző

TÉMA	SEGÍTŐ TEVÉKENYSÉG*			
	TÁJÉKOZTATÁS: tényszerű információk biztosítása	TANÁCSADÁS: egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal	TERVEZÉS: adott cél elérését biztosító tevékenységek meghatározása	MENEDZSELÉS: adott cél elérését segítő intézkedések megvalósítása egy másik személy (a menedzser) által koordinált módon
TOVÁBBTANULÁS(I): egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó...	Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó tényyszerű információk biztosítása	Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal	Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó cél elérését biztosító tevékenységek meghatározása	Egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó cél elérését segítő intézkedések megvalósítása egy másik személy (a menedzser) által koordinált módon
PÁLYAVÁLASZTÁSI(I): egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó...	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó tényyszerű információk biztosítása	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó cél elérését biztosító tevékenységek meghatározása	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakma kiválasztására vonatkozó cél elérését segítő intézkedések megvalósítása egy másik személy (a menedzser) által koordinált módon
PÁLYA-: egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakmára vonatkozó...	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakmára vonatkozó tényyszerű információk biztosítása	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakmára vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakmára vonatkozó cél elérését biztosító tevékenységek meghatározása	Egy személy életének egészében, de legalább jelentős részében végzett szakmára vonatkozó cél elérését segítő intézkedések megvalósítása egy másik személy (a menedzser) által koordinált módon
KARRIER: egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó...	Egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó tényyszerű információk biztosítása	Egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó, egy másik személy (a tanácsadó) által segített döntéshozatal	Egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó cél elérését biztosító tevékenységek meghatározása	Egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó cél elérését segítő intézkedések megvalósítása egy másik személy (a menedzser) által koordinált módon

*E segítő tevékenység átfogó neve a 14-18 éves korosztály esetében: pályaeorientáció, minden korosztály esetében: életpályatanácsadás (Lifelong Guidance).

Témák

A pályaválasztással kapcsolatos segítő tevékenység jellegzetes témakörei a következők (v.ö. 1., 2. és 3. táblázat).

Pálya. Az önmagában, illetve szóösszetétel vagy, több szóból álló kifejezés részeként leggyakrabban említett témakör: a „pálya”. Előfordul például olyan kifejezésekben mint: pályaválasztás, életpálya-tanácsadás, pályaválasztási tanácsadás, pályatanácsadás, életpálya-tervezés, életút-támogató pályaeorientáció, pályafejlődési tanácsadás, élethosszig tartó pályaeorientáció, életpálya-menedzselés, pálya-

orientáció, pálya tájékoztatás. E kifejezések együttes előfordulási gyakorisága (v.ö.: 1. táblázat): a Google esetében összesen 406 751 találatból 367 517 db (90,35%) találat tartalmazta a „pálya” részletet, a MATARKA adatbázisban a megjelent tanulmányok címében 253 találatból 251 db (99,21%) találat, az EPA esetében pedig 20 964 találatból 20 512 db (97,84%) találatról van szó. A „pálya” kifejezés már a XX. század elején bizonyíthatóan használatban volt Magyarországon (lásd: a fent említett 1926-os „Tehetségvédelem és pályaválasztás” kongresszust – Zakar, 2016), és napjaink szóhasználatának is visszatérő eleme.

A „pálya” metafora fizikai és közlekedési aspektusból is értelmezhető módon fejezi ki azt a szemléletet, hogy egy adott szakma választását (lényegében a pályaválasztást) követheti a szakma „irányába” történő elindulás (a pályakezds, pályára állás), amit a szakma gyakorlása (pályán maradás, maga a pálya) vagy elhagyása (pályaelhagyás) követheti. A „pálya” szemléletes szókép felidéz bennünk egy előre kijelölt konkrét útvonalat, ami alapján a szakmai karrier átvitt értelemben vett útvonalát is könnyebb elképzelni. Ez lehetőséget ad a fizikai természetű pályával, úttal kapcsolatos kifejezések (például egyenes, kacsringós, kanyargós, rövid út, hosszú út, döcögős út, stb.) összevetésére az átvitt értelemben vett „pálya” szóval. Ennek eredményeként átvitt értelemben is jelentése van a „kacsringós pályája” van, „egyes út vezetett a jelenlegi beosztásáig”, stb. kifejezéseknek. Továbbá tágabb értelemben az „életút” és „életpálya” kontextusban is használjuk e fogalmat.

A rendszerváltás előtti időszakra jellemzően az „1 élet : 1 pálya” szemlélet volt jellemző: a pályaválasztást az iskolás korosztályt érintő, egyszeri, irreverzibilis, megváltoztathatatlan, az egyén életében nagy jelentőségű döntésnek tekintették (Borbély-Pecze és tsai, 2020).

A rendszerváltást követően kezdett egyre nagyobb teret hódítani az „1 élet : több pálya” szemlélet, ami a pályaválasztást már a felnőttkorra is kiterjeszti, nem egyszeri, reverzibilis, nem megváltoztathatatlan, bár továbbra is nagy jelentőségű esemény(ek)nek tekinti egy személy életében.

Meg kell jegyeznünk, hogy az „élet : pálya” arányt tekintve a felsoroltakon kívül még egy jellegzetes esettel is találkozhatunk: az „1 élet : 0 pálya” aránnyal, ami lényegében a pályaválasztás lehetlenné válásakor (például a munkavégzést lehetlenné tevő veleszületett vagy szerzett fogyatékoság esetében) jön létre, vagy más esetben éppen a pályaválasztás kudarcának tekinthető (2. ábra). A 2. ábrán az „1 élet : 0 pálya” arány 1.1. és 1.2. esetei a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók, illetve a megváltozott munkaképességű emberek pályaválasztási problémáira hívják fel a figyelmet (Tudlik, 2019, Molnár és Mező, 2021). Hangsúlyozni szükséges, hogy a különleges bánásmódot igénylő

tehetséges gyermekeknek szintén jelentős pályaválasztási problémái lehetnek, bár természetesen más természetűek, ahogyan a kettős különlegességű (például egyszerre sajátos nevelési igényű és tehetséges) tanulóknak is (lásd: Mező, 2015), miként az iskolai lemorzsolódással erősen fenyegetett hátrányos helyzetű (akár: hátrányos helyzetű és tehetséges) tanulóknak is (Hanák, 2016).

A pályaválasztás az iskoláskorú népességben szűkebb értelemben a továbbtanulási döntés meghozataláról szól: így jellemző téma a „továbbtanulás” is.

Továbbtanulás(i): „egy személy számára már meglévő (vagy hamarosan meglévő) tanulmányi végzettséget követő képzési lehetőségre vonatkozó ...” mondatrészt helyettesítő, rövidítő kifejezésként szerepel a 3. táblázatban. A „továbbtanulás” kérdésköre az „iskolaválasztással” részben rokon kifejezés. Azonban amíg az „iskolaválasztás” konkrét intézmények közötti választásra utal, addig a „továbbtanulás” kifejezés kevésbé intézményspecifikus jellegű, s inkább a tanulási szándékot fejezi ki egy következő lehetséges szinten. A továbbtanulással kapcsolatban a tanulóknak felmerülő jellemző kérdések például: „Mit tanuljak?”, „Melyik intézményben, tagozaton, stb. tanuljak tovább?”, „Hol találok információt a továbbtanulási lehetőségekről?”, „Hol találok információt a jelentkezés módjáról, feltételeiről?”, „Hogyan kell használni a továbbtanulási tájékoztatót?” stb.

E kérdések lényegében azonosak a tanulást információfeldolgozó folyamatnak tekintő OxIPO-modell (Mező és Mező, 2019) input fázisában megjelenő három tanulás módszertani kérdéskörével: a témaválasztás, az információforrás kutatásának, az információforrás felhasználásának problémakörével. Ugyanakkor a „Képes vagyok továbbtanulni?”, „Eléggyé motivált vagyok a továbbtanulásra?” típusú kérdések pedig az OxIPO-modell képesség- és motiváció-metaváltozóikhoz (valamennyi tanulásváltozó esetében értelmezhető jellemzőkhöz) kapcsolódik. Ennek következtében az OxIPO-sémán alapuló tanulás módszertani fejlesztés során a továbbtanulási döntés megalapozásához szükséges metodikák is átadhatók a résztvevőknek.

2. ábra: Példák az élet:pálya arány alakulására és jellegzetes eseteire. Forrás: a Szerző

Élet : Pálya arány	Esetek	Munkavállalási kor...	
		kezdet	vége*
1 élet : 0 pálya	1.1. Munkavégzést lehetetlenné tevő veleszületett fogyatékoság miatt nincs lehetőség bármilyen pályára állásnak		
	1.2. Munkavállalási kor kezdete előtt szerzett fogyatékoság, betegség miatt nincs lehetőség pályára állásnak		
	1.3. Iskolából történő lemorzsolódás miatt nem történik pályára állás		
	1.4. Munkakerülés miatt nem történik pályára állás		
	1.5. Munkavállalási kor kezdete előtt bekövetkező halál miatt nincs lehetőség bármilyen pályára elkezdésének		
1 élet : 1 pálya	2.1. Folyamatos munkaviszony egy adott pályán		
	2.2. Egy adott pályán maradás ideiglenes munkaviszony megszakítással**		
	2.3. Többször megszakított munkaviszony egy adott pályán		
	2.4. Pályakezdés, majd tartós munkanélkülivé válás		
1 élet : több pálya	3.1. Párhuzamos pályák		
	3.1. Pályamódosítás		
	3.3. Kitérés, majd pályafolytatás		
	3.4. Összetett életpálya (Az ábrán látható példa: egy pálya elkezdése után pályamódosítás egy másik pályára, arról egy harmadikra, majd egy ideid a 2. és a 3. pálya párhuzamos folytatása, végül csak a 2. pályán töltött idő jellemzi munkavállalási kor végéig tartó időszakot.)		

* Vagy: munkavállalási kor vége előtt bekövetkező elhalálozás

** Ennek oka lehet: gyermek születése, utazás, betegség, munkahely megszűnése, munkaviszony megszüntetése

Egy utolsó jellegzetes példaként szerepeljen itt a „karrier”, mint a pályaválasztáshoz kapcsolódó segítő tevékenységek egy lehetséges fókusza.

Karrier: „egy tágabb értelemben vett szakma, vagy egy szűkebb értelemben vett munkahely szervezeti hierarchiájában történő előre jutásra vonatkozó...”

szó (idézet a 3. táblázatból). Az iménti meghatározásból már látható, hogy karierről azokon a munkahelyeken, azokban a szakmákban beszélhetünk, amelyek esetében létezik valamilyen pozícióhoz kötött (előléptetések révén elérhető) rangsor.

A „karrier” szó a „szekér” jelentésű latin carrum vagy carrus, illetve a szállításra vonatkozó carier szavakra vezethető vissza. A francia a carrière már pálya, pályafutás, gyors lovas vágta jelentéssel bír. A „karrier” szó tehát a szakmai életúton való (akár: gyors) előre jutást a versenypályán vágató paripával kifejező képes beszéd.

A karrierrel kapcsolatban felemerülő jellegzetes kérdések többek között:

- „Milyen előmeneteli rendszer létezik az adott szakmában/munkahelyen?”
- „Mi jellemzi az előmeneteli rendszer egyes állomásait?”
- „Milyen feltételeket kell teljesíteni azok elérése érdekében?”
- „Milyen előnyökkel/hátrányokkal jár az előmenetel?”
- „Milyen időbeli jellemzői vannak az egyes állomások elérésének?”
- „Mi történik, ha nem sikerül időben teljesíteni az egyes állomáshoz történő továbbjutás feltételét?”
- „Képes vagyok-e az elvárásoknak megfelelni?”

Az Európai Pályaorientációs Szakpolitikai Hálózat szakszótára (ELGPN szakszótár – Jackson, 2013, 13. o.) megfogalmazásában némileg más szemlélettel találkozunk: „Életpálya (Career): egy személy életén átívelő munkahelyi szerepek és egyéb élet-szerepek egymásra gyakorolt hatása, beleértve, hogy az adott személy miként találja meg az egyen-súlyt a fizetett és fizetetlen munkafeladatai között, valamint mennyi időt és energiát szán tanulásra és továbbképzésre.”

A kommunikációt az is nehezíti, hogy egy-egy fogalomnak több különböző meghatározása is ismert, és nincs arra garancia, hogy minden kommunikáló fél éppen azt a fogalom meghatározást ismeri, amit társuk használ (lásd: 4. táblázat). Ennek következménye pedig egymás félreértése lehet.

A témákkal kapcsolatos fogalmak egyértelműsítése szempontjából a későbbi teoretikus kutatások során célszerű lesz figyelmet fordítani egyrészt a szinonim kifejezések azonosítására, másrészt a fogalmak közötti hierarchia megállapítására – oly módon, hogy a már publikált fogalmi rendszereknek ne mondjon ellent e struktúra.

4. táblázat: A magyarul „életpályának” fordított „Career” meghatározása. Forrás: Jackson (2013. 13. o.) alapján a Szerző

Szerző	Meghatározás
Arthur és tsai (1989)	Egy személy munkatapasztalatainak idővel fejlődő sorozata.
Arnold (1997)	Az életpálya a foglalkoztatással kapcsolatos pozíciók, szerepek, tevékenységek és tapasztalatok sorozata egy személy életében.
Hansen és Gysbers (1975)	Az életpálya általában véve életszerepekre és életmódra összpontosít, míg egy foglalkozás az életpálya csak egy részének tekinthető.
Watts (1998)	Egy egyén élethosszig tartó előmenetele a tanulás és munka területén

A szinonim kifejezések létének következménye, hogy azok szabadon felcserélhetők egymással akár a köznyelvi szóhasználatban, akár a legszigorúbb igényességgel készült szakszövegek esetében is –

különösen, ha a köz- és szaknyelvet használók körében egyaránt közismert, hogy e kifejezések valójában ugyanarra a tartalomra utalnak. Azonban: hiába rokon értelműek e kifejezések, ha a szinonim-jellegükre vonatkozó közismeret valójában nem biztosított. Ergo: a fogalmak tisztázása mellett (inkább: azt követően) társadalmi szemléletformálásra van szükség, valamint a szűkebb értelemben vett pályorientációs szakemberképzésben, valamint a pedagógusképzésben, -továbbképzésben is meg kell jelennie e tartalmaknak.

A fent említett ELGPN szakszótár (Jackson, 2013, 26. o.) szerint például szinonimaként kezelhetők az alábbiak: a szakmai tanácsadás (vocational guidance) szinonimájának is tekinthető pályorientáció (career guidance) „meghatározása megegyezik az élethosszig tartó pályorientáció (lifelong guidance) definíciójával.” Ezzel összefüggésben pedig az élethosszig tartó pályorientáció (lifelong guidance): „Olyan tevékenységek összessége, amelyek bármilyen korosztályhoz tartozó állampolgárok számára, életük bármely pontján lehetővé teszik, hogy felmérjék képességeiket, kompetenciáikat és érdeklődésüket; hogy észszerű oktatási, képzési és foglalkoztatási döntéseket hozzanak; valamint, hogy menedzselni tudják egyéni életútjukat a tanulás, munka és egyéb olyan területeken, ahol ezeket a képességeket és kompetenciákat sajátíthatják el vagy használhatják” (Jackson, 2013, 12. o.).

A szinonim kifejezések számát gyarapítják az idegen nyelvű szóhasználatból szó szerint, illetve tartalmi szinten magyar nyelvre fordított kifejezések is.

A pályorientációval kapcsolatos fogalmak közötti hierarchikus viszony tisztázásának kommunikációs következménye pedig az, hogy a fogalmi hierarchia magasabb szintjét álló fogalom említésekor az alárendelt fogalmaknak és az azokkal kapcsolatos háttérismereteknek is tudatában kell lennie a kommunikáló feleknek. Vagy: a félreértéseket minimalizálni törekvő köz- és szaknyelvi kommunikáció

kapcsán a feleknek minden alárendelt fogalom esetében tudniuk szükséges, hogy milyen fő-fogalom, illetve fölérendelt fogalom körébe tartoznak, s természetesen, hogy vannak e további alárendelt fogalmaik, valamint milyen mellérendelt fogalmak tartoznak még a már említett fölérendelt fogalom körébe. A fogalmak közötti hierarchia az iméntihez hasonló körülírása igen zavaros, nehézkes, ám a fogalmak ágrajzszerű vizualizációja, vagy egyszerű decimális fejezetszámozás szerinti felsorolása már segítheti a fogalmak közötti hierarchikus viszonyok megértését.

Például: néhány fogalom között egyértelmű hierarchikus viszonyt is megfogalmaz az ELGPN szakszótár (Jackson, 2013, 26. o.):

„A pályorientáció (guidance) valójában egy ernyőfogalom, amely magában foglalja nem csak a tanácsadást (counseling), de olyan tevékenységeket is, mint a tájékoztatás, coaching, tanítás, értékelés és érdekképviselet.”

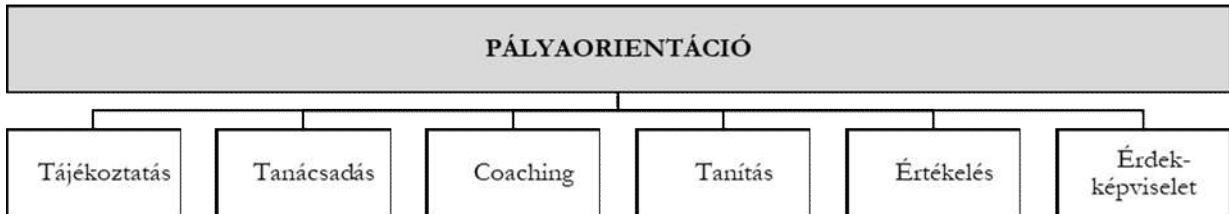
Az idézett fogalmi hierarchia (az alá-, fölé-, mellérendelő viszonyt vizuálisan is szemléltető) ágrajzzal, illetve decimális fejezetszámozással jelölt reprezentációját szolgálja a 3. ábra. E felsorolás elemei azonban már a segítőtevékenységekre vonatkoznak.

A segítő tevékenységek

A pályaválasztás tág témakörét érintő segítő tevékenységek meghatározása és egymással való kapcsolata is elősegítheti egy egységes fogalmi rendszer kialakítását. A megértést segítő fogalmi lehatárolás érdekében – a szinonimák és a fogalmi alá-, fölé- és mellérendelő viszonyok tisztázása mellett – arra is szükség van, hogy rámutassunk miben különbözik a segítő tevékenységek egyike a többitől. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül, mindössze problémafelvetés jelleggel – erre mutatunk egy példát. Az 1. ábrán is szereplő jellegzetes segítő tevékenységek közötti fogalmi és egyben tényleges tevékenységbeli különbségeket szemlélteti a 4. ábra.

3. ábra: A pályáorientáció, mint fő-fogalom és alárendelt fogalmai az Európai Pályáorientációs Szakpolitikai Hálózat szakszótár szerint ágrajzzal és decimális fejezetszámozással szemléltetve (Jackson, 2013, 26. o. alapján a Szerző)

A fogalmi hierarchia szemléltetése ágrajzzal:

A fogalmi hierarchia kifejezése decimális fejezetszámozással:

- 1. Pályáorientáció**
 - 1.1. Tájékoztatás
 - 1.2. Tanácsadás
 - 1.3. Coaching
 - 1.4. Tanítás
 - 1.5. Értékelés
 - 1.6. Érdekképviselés

4. ábra: Segítő tevékenységek közötti különbség. Forrás: a Szerző

Tevékenység átfogó megnevezése, ha a célcsoport:		Jellemző feladatok				
		Segítő tevékenység megnevezése	Információ átadás	Döntéshozatal az információk alapján	Döntés megvalósításához vezető tevékenységek, folyamatok meghatározása	Döntést megvalósító terv végrehajtása
14-18 évesek	Minden korosztály					
Pályáorientáció	Életpályá-tanácsadás (Lifelong Guidance, LLG)	Tájékoztatás	✓			
		Tanácsadás	✓	✓		
		Tervezés	✓	✓	✓	
		Menedzselés	✓	✓	✓	✓

A 4. ábrán szemléltetett felfogás szerint a tájékoztatás lényege a tényszerű információközlés pályaválasztással kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatban, ám bármiféle tanács megfogalmazásának igénye nélkül.

A non-direktív vagy direktív módon is megvalósítható (nagy valószínűséggel tájékoztatást is tartalmazó) tanácsadás a döntéshozatalban segítheti kliensét. A non-direktív tanácsadás során a tanácsadó hozzásegíti a tanácsot kérő fél ahhoz, hogy saját maga „termelje” ki a döntést. A direktív tanácsadás során a tanácsadó fél dominánsabb szerepet vállal a döntés meghozatalában – szélsőséges esetben meghozza a döntést a kliens helyett, s javaslatot tesz annak elfogadására. De: még a direkt tanácsadás sem részletezi aprólékosan a döntésben kijelölt cél eléréséhez vezető tevékenységet, amit azonban a tervezés már megvalósít. Végül: a menedzselés már nemcsak egy eldöntött cél elérésének lépéseit taglalja, hanem megtörténik a cél eléréséhez vezető tevékenységek megvalósítása is, mely folyamatot egy menedzsernek tekintett személy koordinál (akár úgyis, hogy több-kevesebb feladatot átvállal a menedzsmentben részesített személytől). A segítő tevékenységek iméntihez hasonló (de nem feltétlenül ugyanilyen) egymástól történő leha-tárolása a pályaválasztás tág témakörét érintő kutatás, képzés és gyakorlati „terepmunka” szempont-jából is kommunikációs hatékonyságot fokozó jelentőségű lehet.

Zárógondolatok

A pályaeorientációval kapcsolatos köz- és szaknyelvi kommunikációt és e kommunikáción alapuló gyakorlati, kutatási és képzési tevékenységet nehezíti a témával kapcsolatos fogalmi káosz. A fogalmak tisztázása érdekében célszerű tisztázni a pályaeorientációval kapcsolatos konkrét témák és segítő tevékenységek megnevezését, ezek szinonímáit, egymástól történő elhatárolásukat, illetve ezek egymáshoz képest értelmezhető alá-, fölé- és mellérendelődő viszonyait. Erre történtek már kezdeményezések hazánkban és külföldön egyaránt, azonban máig nem sikerült maradéktalanul megvaló-

sítani e gyakorlati jelentőséggel is bíró teoretikus feladatot. Célszerű lenne tehát egy szakmai plénum, szakértői csoport által e fogalomrendszert átgondolni, megalkotni, és a véglegesnek tekintett glosszáriumot széles társadalmi, és szűkebb szakmai körökben egyaránt terjeszteni.

Irodalom

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről
 Arnold, Jhonn. (1997): *Managing Careers into the 21st Century*. London: Paul Chapman.
 Arthur, Michael B., Hall, Douglas T. & Lawrence, Barbara S. (1989): Generating new directions in career theory: The case for a transdisciplinary approach. In Arthur, M.B., Hall, D.T. és Lawrence, B.S. (Eds): *The Handbook of Career Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
 Borbély-Pecze Tibor Bors (2010a): *Életút-támogató pályaeorientáció*, ELTE PPK, PhD értekezés, kézirat.
 Borbély-Pecze Tibor Bors (szerk.) (2010b) *Az életút-támogató pályaeorientáció rendszerének bevezetése Magyarországon*. FSZH, Budapest
 Borbély-Pecze Tibor Bors, Gyöngyösi Katalin és Juhász Ágnes (2013): *Az életút-támogató pályaeorientáció a köznevelésben (2. rész). Pályaeorientációs szakpolitika – alapelvek és javaslatok. Új Pedagógiai Szemle*, 63. évf., 2013, 7-8. sz. 32-46.
 Borbély-Pecze Tibor Bors, Suhajda Csilla Judit, Kenderfi Miklós, Tajtiné Lesó Györgyi és Juhász Ágnes (2020): *Pályakonstrukció és pályaealkalmasság - Egyazon életpálya két olvasata. Új Pedagógiai Szemle*, 2020/9-10, 13-33.
 Hanák Zsuzsanna (2016) *A korai iskolaelhagyás problematikája és a megelőzés lehetőségei a magyar közoktatásban*. Habilitációs értekezés, Eszterházy Károly Főiskola.
 doi [10.15773/EKF.HABIL.2016.004](https://doi.org/10.15773/EKF.HABIL.2016.004)
 Hansen, L. Sunny és Gysbers, Norman C. (1975): Editorial. *Personnel and Guidance Journal*, 53, 636.

- Hawthorn, R. (1991). *Who Offers Guidance*. Sheffield: Employment Department.
- Jackson, Charles (Ed.) (2013): Az Európai Pályaorientációs Szakpolitikai Hálózat (ELGPN) szakszótára – ELGPN Glossary. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN), Budapest. Letöltés: 2021.10.10. Web: <http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/hungarian/az-europai-palyaorientacios-szakpolitikai-halozat-elgpn-szakszotara-elgpn-glossary/>
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): Az OxIPO-modell – az interdiszciplináris kutatások egy lehetséges értelmezési kerete. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2019/1, 9–21. doi [10.35405/OXIPO.2019.1.9](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.1.9)
- Mező Katalin (2015): Pályaorientáció, pályatanácsadás tehetségeseeknek. *Magiszter*, 13. évf. 2. sz. (2015. nyár). 57-69. Letöltés: 2021.10.08. Web: http://epa.niif.hu/03900/03976/00015/pdf/EPA03976_magiszter_2015_02_057-069.pdf
- Mérei Ferenc (1942): *A pályaválasztás lélektana*. Unitas Kiadás, Budapest.
- Molnár Alexandra és Mező Katalin (2021): Tanulásban akadályozott fiatalok jövőképe vizsgálat. *Különleges Bánásmód*, 7. (3). 57-67. doi [10.18458/KB.2021.3.57](https://doi.org/10.18458/KB.2021.3.57)
- Olteanu Lucián Líviusz (2015). A pályaválasztás rendszerelméleti nézőpontból. *Iskolakultúra*, 25. (9.), 45–55. doi [10.17543/ISKKULT.2015.9.45](https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.9.45)
- Olteanu Lucián Líviusz (2019a). A pályaválasztás során fellépő döntéshozási nehézségek. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2019/1, 53–59. doi [10.35405/OXIPO.2019.1.53](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.1.53)
- Olteanu Lucián Líviusz (2019b): A család szerepe a pályaválasztásban. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2019/4, 23–35. doi [10.35405/OXIPO.2019.4.23](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.4.23)
- Répáczki Rita (2015): Mi is az az életpályatanácsadás? *Életpálya-tanácsadás*, 2009. I. (I-II.), 6-9.
- Ritoók Pálné (2006): Pályalélektan, a pályaválasztás pszichológiája. In Bagdy E. és Klein S. (Szerk): *Alkalmazott pszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest. 50-65.
- Ritoókné Ádám Magda (2008): *Pályafejlesztési tanácsadás*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Szatmáriné Balogh Mária (1999): Mi a „kariertanácsadás”? *Munkaügyi Szemle*. 1999. XLIII.(2.), 16-17.
- Tudlik Csilla (2019): Akadályozottság, sajátos nevelési igény és pályaválasztási algoritmus az IPOmodell alapján. *OxIPO–interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2019/1, 61–73. doi [10.35405/OXIPO.2019.1.61](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.1.61)
- UNESCO (2002). *Handbook of Career Counselling*. Letöltés: 2021.10.14. Web: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001257/125740e.pdf>
- Watts, Anthony Gordon (1998). *Reshaping Career Development for the 21st Century*. Inaugural professorial lecture, University of Derby, 8 December.
- Watts, Anthony Gordon (2009): *The Relationship of Career Guidance to VET*. Cambridge (UK): National Institute for Careers Education and Counselling. Letöltés: 2021.10.14. Web: <https://www.oecd.org/education/innovation-education/44246616.pdf>
- Zachár László (2005): *Pályaorientáció – korszerűen*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Zachár László (2021): A népesség munkaerőpiaci aktivitása az iskolai végzettség függvényében. *Új Pedagógiai Szemle*, 2021/05-06, 13-36.
- Zakar András (1988): *Pályaválasztási elméletek*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Zakar András (2016): A pályatanácsadás jogi szabályozása. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*, (79. Tom.) 1-64. Fasc. 669-676.